

Sammensatte uttrykk i konsekutiv frammøtetolking

Silje Ohren Strand

Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

silstr@oslomet.no

Sammendrag

Denne artikkelen undersøker samspillet mellom primærdeltakerne og tolk, i tolkede samtaler. Den setter søkelyset på hvordan meningsbærende elementer som ikke uttrykkes verbalt, men som gis mening i krysningpunktet mellom kropp, artefakter og tale, tas i bruk for å forhandle fram mening. Artikkelen viser hvilken betydning slike *sammensatte uttrykk* (*composite utterances*) kan ha for meningsskaping i samtalen og hvordan tolken gjengir dette samspillet mellom aktørenes kroppslige handlinger og den verbale dimensjonen. Studien som presenteres, er gjennomført som observasjon av autentiske institusjonelle samtaler med tolk. Funn fra denne antyder at tolken ofte tyr til *tydeliggjøringer* og *spesifisering av referanse* i sammensatte uttrykk.

Nøkkelord: tolkede samtaler, meningsskaping, sammensatte uttrykk, multimodalitet, koherens, referanser

Abstract

This article examines the interaction between primary participants and the interpreter in interpreted conversations. It focuses on how meaning-carrying elements that are not expressed verbally but acquire meaning at the intersection between bodily action, artefacts and speech, are used to negotiate meaning. The article demonstrates the significance of such *composite utterances* in meaning-making and shows how the interpreter reproduces the interaction between the agents' bodily actions and the verbal dimension. The study presented here is based on observations of authentic institutional conversations with interpreters. The findings suggest that the interpreter often resorts to *clarifications* and *referential specification* in composite utterances.

Keywords: interpreted conversations, meaning-making, composite utterances, multimodality, coherence, references

Innledning

Wadensjö var banebrytende i å påvise at tolkens oppgave ikke bare består i å gjengi andres tale. Tolken bedriver også et koordineringsarbeid av samhandlingen som et ledd i forsvarlig gjengivelse av det samtalepartene lar komme til uttrykk. Denne artikkelen utforsker koordineringen av samtalen på mikronivå, ved å sette søkelys på samspillet mellom aktørene og på tolkens koordinering av den tolkede samtalsens *indre dynamikk* (Skaaden, 2013). Heri inngår aktørenes felles innsats for å koordinere og skape både syntaktisk-semantisk (Halliday & Hasan, 1976) og tematisk-logisk koherens (De Beaugrande, 1981) mellom verbal-auditivt og visuelt uttrykk, altså både verbale ytringer og andre multimodale ressurser som understøtter det verbale. Et tilsvarende koherensarbeid gjøres av samtaleparter i enspråklige samtaler, tilsynelatende intuitivt. I tolkemedierte, tospråklige samtaler får dette kontinuerlige

koherensarbeidet en ekstra dimensjon, da koherensarbeidet i stor grad støtter seg på tolkens koordinering av samtalen og samhandlingen.

Samhandlingen i tolkede samtaler kompliseres av at primærdeltakerne ikke behersker et felles språk. Tolkens gjengivelser i annenhver tur medfører en *tidsforskyvning* (*delay*) i ytring og respons mellom hovedaktørene, som også får innvirkning på koherensen, sammenhengen, i samtalen. En studie av aktørens koherensarbeid gjennom hele det multimodale samspillet, kan bidra til å belyse aspekter ved den tolkemedierte samtalen. Denne artikkelen setter et særlig søkelys på koherensmekanismer som benyttes ved *sammensatte uttrykk* (*composite utterances*, Enfield, 2009). Her vil begrepet brukes som et prisme som forhandling av mening under tolkede samtaler kan brytes gjennom.

Artikkelens formål er å undersøke koherensarbeid på mikronivå. Det handler om samstemming og forhandling om intendert og oppfattet mening i tolkede samtaler. Artikkelen legger til grunn et dialogistisk syn på samhandling i samtaler (Linell, 2011, 2009; Wadensjö, 2017, 1998). Formålet er å synliggjøre det fleksible meningspotensialet som forhandles fram i kommunikativ interaksjon og hvordan dette gjøres i de situasjonene som inngår i studien som her presenteres.

Bakgrunn

Forskning og teori med relevans for artikkelens tematikk er funnet hos dialogistiske tenkere som Linell og Wadensjö, som begge har latt seg inspirere av Bakhtins teorier om 'den andre'; hvordan vår verdensoppfatning alltid er polemisk farget av en annens blick (Bakhtin, 2003, 1986, 1981).

Som Wadensjö påpeker, avhenger meningsskapingen av samspillet i interaksjon, og ords potensielle betydning veies opp mot tid, sted, sosiale situasjoner og kommunikative sjangre og virksomhetstyper. Ytringer får dessuten mening basert på omliggende tekst og ytringer:

The interactional meaning created may be influenced on a local level, e.g. by the use of words in a particular part of an utterance, in a particular speed and intonation, accompanied by particular gestures, and other actions etc., and on what is present on a more global level, e.g. by a particular constellation of people, in combination with a particular time, place and social activities other than talk. (Wadensjö, 2017, s. 127)

Dette interaksjonelle perspektivet på meningsskaping i situerte samtaler (Linell, 2011), hvor aktørene benytter hele sin kropp i meningsskapingen, ledet meg til innsikter også fra multimodalitetsforskning og koherensforskning, som beskrevet i det videre.

Taler-/lytterskap

Cecilia Wadensjö har med sine studier av tolkeutøvelsen (Wadensjö, 2017, 2008, 2001, 1998, 1992) anskueliggjort hvordan tolket kommunikasjon avhenger av samspillet mellom tre eller flere aktører i samtalen. Ytringers betydning i samhandlingen beror ikke ene og alene på talerens intensjoner, men forhandles fram i et samarbeid mellom taler og lytter(e) i interaksjonen. Intendert og oppfattet mening baseres ikke utelukkende på ords generelle bruksområder, men også på samtalepartenes forståelse for konteksten og for hverandres handlinger i den spesifikke, lokale interaksjonen – en kontinuerlig vurdering av *what is going on* (Schegloff, 1992). Ytringer forstås utfra lokal relevans og i hvilken grad de oppfattes som relevante, gyldige bidrag i den aktuelle samhandlingen, med grunnlag i situasjonsbaserte konvensjoner innen ulike virksomhetstyper (Goodwin, 2018; Linell, 2011).

For å utforske hvordan tolken tydeliggjør sin *deltakelsesstatus* i samtalen, tar Wadensjö utgangspunkt i Goffmans *participation status* og hans beskrivelser av ulike *produksjonsformat/talerskap* (*production formats*) (Goffman, 1981), og utvider denne

deltakelsesstatusen til også å handle om det *lytterskap/mottakerformat (reception format)* aktørene i samtalen inntar eller tildeles (Wadensjö, 1998). Wadensjö viser hvordan tolken inntar en spesiell form for lytterposisjon, all den tid tolken ikke er primærpart i samtalen, og følgelig ikke lytter/tar inn informasjon for å svare selv, men for å gjengi innholdet for andre. Tolken lytter stort sett ikke som en *respondent* som selv skal svare på ytringen som primæraktør, men heller som en *rapportør*, som sammenstiller hva en annen har sagt for å gjengi det for en tredje aktør. Og tilsvarende taler derfor tolken sjelden som *principal* – en som har ansvar for det som ytres, men snarere som en *author*, som sammenstiller en annens budskap.

Konsekutiv tolkemetode – tolking ansikt til ansikt – innebærer at det blir lengre tidsforskyvninger mellom talers utsagn og samtalepartens mulighet til å respondere etter først å ha fått tolkens gjengivelse. I denne artikkelen undersøkes det hvordan samtalepartene håndterer disse forskyvningene: Hvilke diskursive ressurser tas i bruk i autentiske tolkede samtaler for å håndtere utfordringen med tidsforsinkelsen? Og hva består tolkens lytterskap i når aktørene benytter hele sin kropp for å uttrykke mening?

Koherens

Språk er interaksjonistisk: Gjennom samhandling skaper aktørene *felles koherens*. Et søkelys på koherens gjennom samtalen bidrar til å belyse hvordan samtalepartene stadig kontekstualiserer for hverandre *hva* de samtaler om, samt hvordan de i fellesskap koordinerer samtalsens multimodale,¹ multisemiotiske² bidrag. Et pragmatisk syn på *koherens*³ forstår koherens som en form for lagvis organisering som samtaleaktørene etterstreber og konstruerer kommunikativt i et interaksjonelt og prosessdrevet samarbeid, og som ikke er ensbetydende med, men derimot *relevant for*, meningsskapingen (Korolija, 1998).

Multimodalitetsforskere har lenge interessert seg for hvordan samtaleparten benytter seg av kombinasjoner av gestikulasjon og tale (Kendon, 2004), eller hva Enfield (og senere også Kendon) kaller *composite utterances* (Enfield, 2009) i etableringen av koherens. Kendon påpeker at «gesture is a partner with speech in the utterance as finally constructed» (Kendon, 2004, s. 111). Mine funn tydeliggjør også den semantiske koherensen mellom de to modalitetene *tale* og *gester* – riktignok forutsatt at gestikuleringen er bærer av et intendert budskap.

Denne kombinasjonen av verbale og ikke-verbale elementer i sammensatte uttrykk viser seg velegnet til å belyse kompleksiteten i tolket samhandling: I en samkonstruksjon de tre aktørene imellom etableres koherens mellom kroppslige elementer og verbale utsagn, i situasjoner der den primære lytteren har visuell tilgang til det kroppslig posisjonerte/gestikulerte *før* han hører gjengivelsen av det som ytres.

Sammensatte uttrykk. Koherens i verbal-auditivt og visuelt uttrykk

Kendon tar for seg gester, og kommer med en 'definisjon' av ordet i selve tittelen på sin bok *Gesture: Visible Action as Utterance*. Imidlertid behandler Kendon hele det multisemiotiske repertoaret vi mennesker benytter for å skape mening, og omtaler det som *visible bodily action*. Kendon utforsker «ensembles of gesture and speech, by means of which a semantic coherence between the two modalities is attained (...) the meanings expressed by these two components *interact* in the utterance and, through a reciprocal process, a more complex unit of meaning is the result» (Kendon, 2004, s. 108). Den gestuelle komponenten viser altså en

¹ Multimodalitet handler om hvordan vi benytter alle kroppens ressurser, både verbale og ikke-verbale, når vi uttrykker oss.

² Semiotikk – tegnlære – omhandler hvordan mennesket tilskriver mening til en rekke ulike tegn. Ordet 'multisemiotisk' antyder at dette handler om en rekke forskjellige, og interagerende, tegnsystemer.

³ Latinsk *co-haerere* har betydningen *henge sammen*, følgelig norsk *sammenheng*.

semantisk koherens med den verbalspråklige komponenten som gestene sammenfaller med i en ytring, slik at det oppstår et «semantically coherent gesture-speech *ensemble*» (Kendon, 2004, s. 127). Det er dette Enfield i sine arbeider omtaler som *composite utterances* (Enfield, 2009).

Når det i denne artikkelen presenteres funn med gestikulering–tale-kombinasjoner, inkluderes også blikk og mimikk i benevnelsen *sammensatte uttrykk*. Gjennom eksempler anskueliggjøres bruken av kombinerte kroppslige og muntlige uttrykksformer. Slike sammensatte uttrykk benyttes gjerne for å understøtte deiktiske,⁴ *relative* ord, som de personlige pronomenene *jeg* og *du* – som endrer referanse avhengig av hvem som taler. Andre deiktiske uttrykk er determinativer som *her/der/hit/opp/den veien* – som er relative avhengig av hvor den som taler, befinner seg, og som alle involverer kropp og person og kroppslig posisjonering. Vi vil også se hvordan artefakter i rommet trekkes inn som ekstra ‘aktører’ i samtalen, i den forstand at involveringen av slike artefakter *medvirker* til ytringers meningsinnhold. De har en funksjon og bidrar nærmest med en lydløs ‘tale’ i samhandlingen. Iblant er det i originalytringen – for ikke å si originaluttrykket – fra taleren at det benyttes slike sammensatte uttrykk, iblant er det i tolkens gjengivelse at flere semiotiske ressurser trekkes inn, og atter andre ganger inneholder både originaluttrykk og gjengivelse kombinasjoner av flere semiotiske ressurser, men ofte ikke de samme. Deiktisk referanse, som dette handler om, baserer seg på talerens posisjon i tid og rom.

Både persondeiksis og steds-/retningsdeiksis understøttes ved bruk av blikkretning og gestikulering, det vil si peking og henvisning til sted og himmelretning eller områder på kroppen (Kendon, 2004). Denne artikkelen undersøker hvordan aktørene definerer referansene i fellesskap, noe som ikke alltid er uproblematisk.

Metode

Denne kvalitative studien tar utgangspunkt i et konstruktivistisk syn på kunnskap – som å være i stadig endring – og mennesket som aktivt handlende. Innenfor konstruktivismen ønsker forskeren å utforske menneskelige prosesser i virkelige settinger, med andre ord innta en naturalistisk tilnærming, gjennom å studere autentiske menneskelige samhandlinger i deres naturlige kontekster og omgivelser (jf. Postholm, 2005).

Ikke-deltakende observasjon. Forskerrollen

Når jeg ønsket å studere samspillet i tolkede samtaler, var det derfor viktig for meg at tolkesituasjonene var autentiske, og ville finne sted uavhengig av min forskning. Jeg valgte ikke-deltakende observasjon som metode – et bevisst valg for å unngå at forskerens tilstedeværelse blir for påtakelig og påvirker situasjonen, i tråd med Samtaleanalysens prinsipp om mest mulig naturlig forekommende interaksjonsforløp (Hutchby & Wooffitt, 2008).

Jeg innhentet mine data fra naturlig forekommende lege–pasient-samtaler. Mer spesifikt baserer analysene seg på empiriske data bestående av 7 videoopptak på 3t12min, fra autentiske samtaler mellom fastleger i Norge og deres fremmedspråklige pasienter, bistått av tre tolker med norsk/russisk og norsk/fransk som tolkespråk.

Forskningsprosjektet behandlet sensitive data, og fordret derfor REK-godkjenning, tildelt april 2016/nummer 2016/530.

Datainnsamling fra denne typen sensitive samtaler fordrer at forskeren utøver diskresjon og skjønn for å etablere trygghet hos personene hun observerer. Dette gjelder spesielt pasienten, som eier de sensitive opplysningene som kommer fram. Informasjons-

⁴ Deiksis betyr påpekning eller henvisning, og brukes om språklige trekk, som for eksempel tids- og personuttrykk, som er relative i forhold til når noe sies (*når er i dag?*) eller hvem som sier noe (*hvem er jeg?*).

/samtykkeskrivene understreket derfor frivilligheten i å delta og muligheten til å trekke samtykket underveis, for alle deltakerne. Informasjonsskrivet til pasientene ble oversatt til russisk/fransk av kompetente oversettere. Legesentrene fikk tilsendt norsk versjon av dette, for å kjenne pasientens informasjon om prosjektet, i tillegg til at jeg produserte et eget info-/samtykkeskriv for leger og tolker.

Jeg ønsket å unngå at pasienter skulle oppleve press om å delta gjennom å spørres via tolken i starten av konsultasjonen, eller ved at jeg som forskningsleder tok direkte kontakt. Legesentrene sendte derfor ut informasjon til den aktuelle pasienten i god tid før oppsatt timeavtale, for å sikre reelt informert samtykke. Den enkelte lege vurderte dessuten hvorvidt det var etisk forsvarlig å benytte opptaket til forskning.

Videoopptak ble valgt for å få tilgang til både verbale og ikke-verbale ressurser og virkemidler i kommunikasjonen – fysisk plassering og posisjonering, gestikuleringer og blikkretning, samt eventuell bruk av fysiske artefakter (Goodwin, 2018, Kendon, 2004). Jeg var inne på legens kontor forut for konsultasjonen og plasserte kameraet diskret i et hjørne/til siden for legens dataskjerm. Legene satte i gang opptaket og jeg samlet dem inn i ettertid. Utover info-/samtykkeskjema til deltakerne var jeg dermed som forsker 'usynlig' i de aktuelle settingene. Innholdet i opptakenes samtaler tyder på at videokameraet raskt ble glemt.

Jeg gjorde mange overveielser vedrørende min innsideposisjon som forsker. Jeg er selv utdannet tolk med mange års erfaring som tolk/oversetter. Samtidig som det er en styrke å kjenne forskningsfagfeltet, kan det også påvirke evnen til å innta et utenfrablikk. Imidlertid opplever jeg at et i utgangspunktet normativt blikk er blitt og stadig blir utfordret og bearbeidet i møte med autentiske data. Jeg valgte dessuten en induktiv tilnærming til datamaterialet mitt innledningsvis i prosessen. Jeg fargekodet gjentagende tematiske momenter, og gjorde så et utvalg av de analytisk mest interessante. Min induktive tilnærming bunner også i mitt dialogistiske perspektiv på kunnskap og forståelse som skapt i sosial interaksjon, et perspektiv som legger vekt på at all menneskelig samhandling er situasjonsavhengig (jf. Postholm, 2005).

Valg av tolker og språk

Trass i induktiv/deskriptiv tilnærming, hadde jeg som vilkår i datainnsamlingen at tolkene skulle være faglærte. Dette for å få innsikt i hvordan en profesjonsgruppe benytter sitt kvalifiserte skjønn i utøvelsen av pålagt oppgave. Mange aktører i dagens norske tolkemarked mangler elementær opplæring innen yrket de utfører. Dette medfører at de har altfor dårlig innsikt i tolkeprofesjonen, det tolkefaglige handlingsrommet og tolkeetiske retningslinjer – noe som igjen påvirker kunnskapsgrunnlaget: Størsteparten av forskningsstudier og spørreundersøkelser/fokusgruppeintervjuer som belyser tolkede samtaler, dreier i stor grad rundt – og preges av – yrkesutøvelsen til ufaglærte. Kvalifikasjon var derfor avgjørende for meg, og tolkene i studien har følgelig tolkeopplæring på universitetsnivå innen konsekutiv frammøtetolkning.

Jeg valgte russisk og fransk som tolkenes arbeidsspråk i datainnsamlingen. Begge er store europeiske språk med stabilt høy etterspørsel de siste tiårene, og med en interessant demografisk variasjon av både morsmålsbrukere og andrespråksbrukere. Begge tolkespråk rommer stor variasjon i innvandrerstatus; som asylsøker, flyktning, familiegjennomforent eller arbeidsinnvandrer/student, samt i utdanningsnivå, med alt fra analfabeter til personer med høyere utdanning. I min kvalitative forskning var imidlertid heterogenitet og representativitet ikke utslagsgivende; mitt viktigste argument var at jeg selv behersker språkene. Dette var en fordel med tanke på taushetsplikt/konfidensialitet, da jeg ikke behøvde ekstern ekspertise til oversettelsesarbeidet, samtidig som det ga meg direkte tilgang til kompleksiteten i handlingene som utspilte seg.

Av samme årsaker valgte jeg også å illustrere utdragene selv – både med tanke på konfidensialitet og for ikke å gi utenforstående tilgang til sensitivt datamateriale. Samtidig ga det å illustrere selv et dypere analytisk blikk på situasjonene.

Multimodal samtaleanalyse

Metoderammeverket er multimodal, dialogistisk samtaleanalyse, med basis i Samtaleanalyse (Conversation Analysis (CA)), utviklet av Sacks, Schegloff og Jefferson for å analysere begrensede, lokale sekvenser av verbal interaksjon, i *proximate contexts* (Schegloff, 1992). Samtidig inspireres jeg også av Linells perspektiver på virksomhetsteori og institusjonelle samtaler, og hans *mesoteoretisk* funderte videreutvikling av samtaleanalyse som metodisk verktøy. Linell kompletterer samtaleteorien med en mer kontekstuell, situasjonsoverskridende teori om samtaler, og skaper derigjennom «en brygga mellom mikro-interaksjoner och makro-strukturer som man kan kalla meso-teoretisk» (Linell, 2011, s. 4-5). Jeg vurderer samtaledeltakernes sosiokulturelle bakgrunnskunnskap og deres interaksjon med det sosiale miljøet rundt dem, som medvirkende og avgjørende for deres felles forhandling om mening (jf. Postholm, 2005). Tolking forstår jeg ellers som en særegen virksomhetstype; en flerpartssamtale med en egen kompleksitet.

I analysen av materialet benytter jeg en transkripsjonsnøkkel basert på Jeffersons *glossary of transcript symbols* (Jefferson, 2004; Sacks et al., 1974), med noen tilpasninger for mitt behov. Turtakingsmekanismer/-strategier er et viktig element i analysene, og symboler som (=) for ny tur uten pause, (-) ved avbrutt tale innad i et ord samt klammer ([]) for å markere overlappinger er derfor viktige markeringer. Tolken har et bevisst forhold til turvekslingssignaler som samtaledeltakerne benytter, og lytter bevisst etter muligheter for å kunne ta turen for gjengivelse uten å ta for stor plass; det være seg pauser, intonasjoner – for eksempel avsluttende eller spørrende intonasjon, enfatiske trykk på enkeltord (gjerne en strategi for å beholde turen) og bruk av blikk for å ta, beholde eller fordele tur.

Utvalgte eksempler presenteres som funn i neste kapittel. Der presenteres det transkribert tekst fra samtalene, med mine egne omrisspregete illustrasjoner/figurer, inspirert av illustrasjonene til samtaleforskere som Melander (2012, 2009) og multimodalitetsforskeren Goodwin (2013, 2006, 2000). Begge har vært opptatt av å illustrere aspekter som posisjonering og positur, blikkretning, peking og andre bevegelser når samtaledeltakere samarbeider om å etablere og oppfatte mening, og skape felles plattform. Goodwin (2018) beskriver sitt illustrasjonsarbeid, og nevner at Jefferson allerede i 1973 samarbeidet med ham om å utvikle en metode for å transkribere med bruk av tegninger, for å fange opp kroppslige momenter i transkripsjonen.

Illustrasjonene bidrar til å sette fokus på relevante momenter i interaksjonen når det gjelder posisjonering, blikkretning og bevegelser som viser samspillet. Også deltakernes plassering i rommet og avstanden mellom dem illustreres, samt plassering av skjerm og eventuelle skjemaer/dokumenter/artefakter som utgjør et felles blikkfang eller benyttes av samtaleaktørene på annen måte. Illustrasjonene beriker slik transkripsjonene – både som en støtte for leseren for å forstå situasjonene, bedre enn gjennom kun skriftlig transkripsjon. Samtidig var illustrasjonsarbeidet viktig i mitt analysearbeid, og lot meg oppdage multimodale momenter som jeg ikke la merke til i mine rent skriftlige transkripsjoner.

Alle transkripsjonene er anonymiserte slik at verken personer, instanser eller stedstilhørighet er gjenkjennbare. Dette gjelder også illustrasjonsarbeidet, der jeg sørget for at personer ikke skulle kunne gjenkjennes i mine skisser.

I tråd med tolkeforskningstradisjonen (jf. Wadensjö, 1998) har jeg valgt å gi studiens deltakere fiktive navn med forbokstav etter kategori: Lege, Pasient, Tolke. De fiktive navnene bidrar til å se det unike i hver situasjon. Samtidig kan man idet aktørene er navngitt følge med på samme aktørs ulike handlemåter avhengig av samspillet i situasjoner med ulike aktører.

Dette bidrar til å belyse hvordan dialogistisk, interaksjonistisk samhandling aldri avhenger av kun den enkelte aktørs handlinger – for eksempel tolkens – men at situasjonene er enkeltstående, situasjonsavhengige interaksjoner. Hvordan situasjonene utspiller seg er alltid avhengig av samspillskompetansen hos de involverte aktørene.

Funn fra disse autentiske lege–pasient-samtalene belyser hvordan etablering av koherens mellom verbal–auditive og visuelle ressurser også inngår i tolkens koordineringsarbeid.

Resultater og diskusjon

I dette kapitlet presenteres og diskuteres funn fra studien av bruk av sammensatte uttrykk i tolkede samtaler. Resultatene viser hvilken funksjon pronomvalg og et utvalg andre deiktiske uttrykk samt gestikulerte henvisninger til artefakter i situasjonen, kan ha. Funnene viser også hvordan deltakerne i studien tar i bruk kroppslige gester og posisjoner og hvordan de involverer artefakter i situasjonen for å etablere en felles koherens.

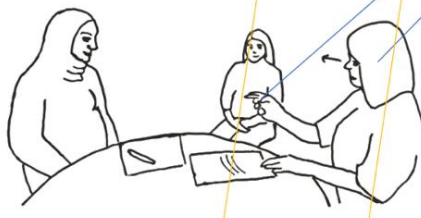
Involvering av artefakter

Vi skal først ta for oss en kompleks gestikulasjons- og talekombinasjon, som også involverer henvisning til artefakter i rommet. I eksemplet under involveres en benk og et svangerskapskjema gjennom blick og gestikulering. Situasjonen er en samtale hvor pasienten Perizat er på svangerskapskontroll hos legen Lene og bistås av tolken Tatjana. På bordet imellom dem konfererer legen med pasientens svangerskapskjema, og bak pasientens rygg står undersøkelsesbenken som hun senere undersøkes på. Begge disse artefaktene involveres i figurene under:

Figur 1

90. Lene: Mm. Så de:t er vel sånn det skal være og. Hodet var jo nede ((peker med pennen på svangerskapskjemaet)) de to siste gangene så da kan vi kjenne etter nå ((peker/ser mot benken)), om hodet fortsatt er nede og om [det] er kommet [litt] lenger ned. ((trekker stolen bakover for å reise seg, legger ned pennen, men plukker den opp igjen og setter seg ned da tolken tar ordet))

Figur 2

91. Tatjana: [да] [так]
 =должно быть голово уже пустилось , да мы прошлые два раза да с вами об этом говорили сейчас вот вы (.) прилажете на кушетку и я еще раз пощупаю как там у вас насчёт (.) °головы°. [já] [sånn]
 =skal det være , hodet er allerede nede , sant vi snakket sammen om dette ikke sant de to siste gangene nå så kan De legge Dem på benken og så skal jeg kjenne en gang til hvordan det er hos Dem når det gjelder (.) °hodet°.

92. Perizat: ((nikker, reiser seg, trekker opp genseren, går til benken))

Legens henvisning til artefaktene 'svangerskapsskjema' og 'undersøkelsesbenk' gjennom blick og gestikulering tillegger en mening som ikke ytres verbalt. Legen ser ned på skjemaet og konstaterer i tur 90 at hodet var nede de to siste gangene. Deretter peker hun på/ser over mot undersøkelsesbenken, som befinner seg bak pasienten og dermed utenfor dennes synsfelt, og ytrer «da kan vi kjenne etter nå om hodet fortsatt er nede». Tolken tar i bruk disse sammensatte uttrykkene når hun gjengir legens budskap for pasienten. Som Enfield påpeker, kan blick fungere som trigger for forståelse av intendert budskap: «movements of the face and head can serve as triggers for eye gaze to be interpreted as pointing, not merely as looking» (Enfield, 2009, s. 7).

Tolken videreformidler den implisitte betydningen i legens involvering av svangerskapsskjemaet, og gjengir det i tur 91 som «hodet er allerede nede, sant *vi snakket sammen om dette ikke sant de to siste gangene*». Slik gjengir hun ikke bare det legen ytrer, men også det legen *gjør*, da hun gjennom å peke på skjemaet henviser til deres felles samtalehistorikk. Grunnen til at legen husker hva de snakket om under de tidligere konsultasjonene, er at det er dokumentert i skjemaet hun har fremfor seg. Legens *jo* i «hodet var jo nede de to siste gangene» antyder at dette er informasjon som er kjent for begge; det står i skjemaet – noe tolken gjengir eksplisitt. I legens originalytring får altså interjeksjonen *jo* en refererende betydning når den kombineres med blick og peking mot skjemaet i legens sammensatte uttrykk.

John Du Bois har i sine analyser av *dialogic syntax* (Du Bois, 2014) også trukket inn slike henvisninger til felles tidligere tekster som del av den dialogiske syntaksen, aktørens innrammings- og koherensarbeid i den sekvensielle interaksjonen. Som Du Bois uttrykker det: «Dialogicality is at once retrospective and prospective, evoking interpretive links to prior utterances while creating new affordances for meaning in the next utterance» (Du Bois, 2014, s. 364). Legens ytring om «de to siste gangene» henviser til hennes og pasientens tidligere samhandling, deres tidligere, i fellesskap produserte tekster. Eksemplet viser dermed hvordan vi trekker slutninger om ytringers betydning basert på et rikt spekter av meningspotensialer. De forrige møtene gjøres slik *lokalt relevante* (jf. Linell, 2011).

Vi ser hvordan begrepet composite utterance/sammensatt uttrykk egner seg godt for å beskrive *hva* det er tolken gjengir. Legens ytring består ikke bare av det verbalspråklige uttrykket, men også av det gestikulerte og utgjør derigjennom en henvisning til noe som ligger utenfor denne konsultasjonen, nemlig felles tidligere samtaler. Tolken eksplisiterer, sier med ord, det som i opphavsyttringen er formulert som et sammensatt uttrykk.

Videre gjengir tolken legens «da kan vi kjenne etter nå om hodet fortsatt er nede» med en utvidet gjengivelse: «nå så kan De legge Dem på benken og så skal jeg kjenne en gang til hvordan det er hos Dem når det gjelder (.) °hodet°. I tolkens gjengivelse utdypes dermed *hva* som skal skje, og *hvem* som skal gjøre hva, samt at det er tolken som nevner *benken*. Figurene illustrerer tolkens posisjon i den *kommunikative radiusen* (jf. Wadensjö, 2001), som nok lettere lar *henne* oppfatte legens henvisning til benken, enn pasienten – all den tid benken befinner seg bak pasientens rygg. Tolken gjengir altså eksplisitt legens implisitte anmodning om å gå til undersøkelsesbenken, som legen ikke uttrykker verbalt. Legens bruk av pronomenet *vi* kan også oppfattes som en handlingsanvisning: For at legen skal få 'kjent etter' må også pasienten gjøre noe aktivt. Og samtidig gestikulerer altså legen noe og benytter dermed et sammensatt uttrykk. Hun både peker og ser i retning benken, legger fra seg pennen og trekker stolen tilbake for å reise seg.

Kendon påpeker hvordan denne typen *synlig handling* (*visible action*) ofte benyttes som et alternativ til en muntlig ytring, noe han omtaler som *utterance uses of visible action* (Kendon, 2004). Som Kendon uttrykker det, kan «the gestured component of an utterance (...) be part of its *referential content*» (Kendon, s. 158). Peking mot benken erstatter med andre ord en muntlig anmodning om å gå bort til benken.

I den illustrerte transkripsjonen har jeg markert overlapping med gule piler, og det går fram i tur 91 at tolken krever sin plass for gjengivelse ved å overlape legen da hun skal til å reise seg. Dette fører til at legen setter seg ned igjen og venter til tolken har oversatt før hun reiser seg på ny, og hun og pasienten går til benken. Den relasjonsskapende pronomenerbruken i «vi kan kjenne etter» forsvinner i tolkens gjengivelse, samtidig som hun legger til annen tekst som ikke ytres verbalt av legen.

Det er imidlertid tydelig i dette eksemplet hvordan de tre aktørene i fellesskap skaper mening. Legens involvering av artefakter i rommet kan ikke romme mening *med mindre* de to andre aktørenes blikk følger hennes deiktiske gestikuleringer og blikk (Goodwin, 2018). Som Goodwin understreker, er det ikke snakk om *samarbeid (cooperation)* i den forstand at aktørene søker å bli enige, men *samhandling (co-operative action)* i den forstand at aktørene bygger videre på hverandres utsagn både av verbal og ikke-verbal form. Goodwin viser til Du Bois' analyser av dialogisk syntaks (Du Bois, 2014). Både Du Bois og Goodwin studerer hvordan aktører involverer blant annet artefakter rundt seg, og bygger samhandlingen (*building action*) ved å trekke inn disse som ressurs. I ovenstående eksempel utgjøres ressursene som aktørene bygger på både av skjemaet og undersøkelsesbenken, men også den gravides kropp, nærmere bestemt hennes gravide mage, som det skal utøves handling på idet hun skal undersøkes. Goodwin utdyper at den felles meningsskapingen arter seg som «not psychological states that make human cooperation possible, but instead public social practices that human beings pervasively use to construct in concert with each other the actions that make possible, and sustain, their activities and communities» (Goodwin, 2018, s. 7).

Meningsskaping framstår dermed som en dialogisk konsert – eller dans – som samtaleaktørene agerer ut i fellesskap. Goodwin understreker dessuten at ulike semiotiske symboler får sin mening gjennom konvensjoner, og ikke fordi de nødvendigvis innehar en innebygget betydning. Det er konvensjoner som gjør at tolken og pasienten oppfatter hensikten med legens peking mot undersøkelsesbenken. Pasienten får deretter en utvidet versjon av legens ytring om undersøkelse av hodets plassering i tolkens gjengivelse: «nå så kan De legge Dem på benken og så skal jeg kjenne en gang til hvordan det er hos Dem når det gjelder (.) °hodet°». Tolken tydeliggjør legens henvisning mot undersøkelsesbenken med et verbalt *benken*, i bestemt form, altså *denne* benken, som er kjent for dem alle. Pasienten og tolken leser situasjonen på bakgrunn av tidligere tillærte konvensjoner, og pasienten reiser seg dermed, trekker opp genseren og går bort til benken og legger seg ned.

Med et annet av Goodwins uttrykk handler den felles meningsskapingen også om hva som til enhver tid oppleves som *relevante og gyldige bidrag* i samhandlingen aktørene deltar i. Legens peking og blikk understøtter hennes verbale «vi kan kjenne etter», og omvendt. Det sammensatte uttrykket bestående både av verbal ytring, gestikulering og blikk, samt artefakter i omgivelsene, er dermed et uttrykk der alle de semiotiske *fields/elementer* (Goodwin, 2000) utdyper og understøtter hverandre. Som Goodwin sier, dreier det seg om «environmentally coupled gestures, which require for their understanding not only a gesturing hand, but also the environment being pointed at, and co-occurring language that formulates what is to be seen there in a specific way» (Goodwin, 2018, s. 14-15). Mening skapes dermed i samhandling mellom aktørene som inngår i en samtale.

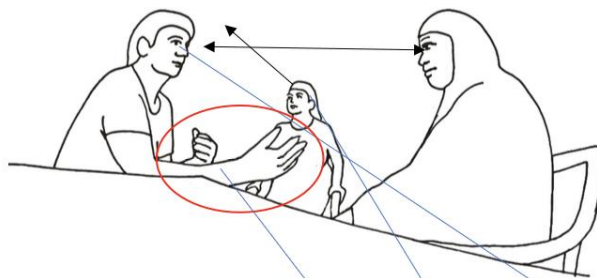
Hvem er jeg i en tolket samtale?

En annen vinkling for å studere sammensatte uttrykk i tolkede samtaler, er å se på koherensmekanismer ved bruk av personlige pronomener, med utgangspunkt i Bakhtins (1981) og Wadensjøs (1998, 1992) deltakelsesrammeverk.

Tolkens deltakelsesstatus markeres blant annet gjennom at tolken har et bevisst forhold til pronomenervalg, og gjennom at tolken presenterer rammene for samtalen for sine brukere ved samtalsens start (Skaaden, 2013). I henhold til tolkens yrkesetiske retningslinjer

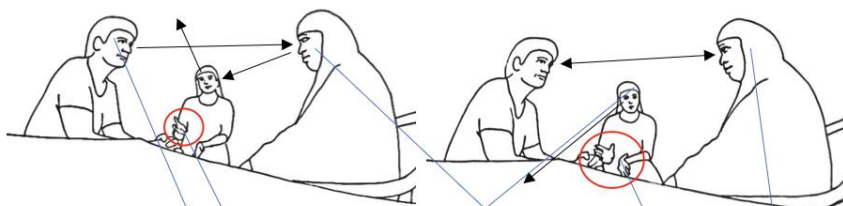
skal tolken forbeholde det deiktiske pronomenet *jeg* til den som til enhver tid taler – tolken skal gjengi *jeg* som *jeg*, og ikke si ‘hun sier at ...’. Når primæraktørene i mitt materiale omtaler seg selv som *jeg*, legger de svært ofte til en deiktisk gestikulering mot egen person. Når tolken sier *jeg* er det imidlertid svært sjelden at bruken av pronomenet viser til henne selv.

Eksemplet under viser hvordan tolken ikke speiler legens gestikulering, men tvert imot tilpasser gestikuleringen til å peke på riktig ‘*jeg*’ i situasjonen. Forut for dialogen gjengitt i eksempelet har pasienten Pauline snakket med legen Lars om hvordan hun i flere år har vært engstelig for faren for å bli sendt ut av landet:

Figur 3

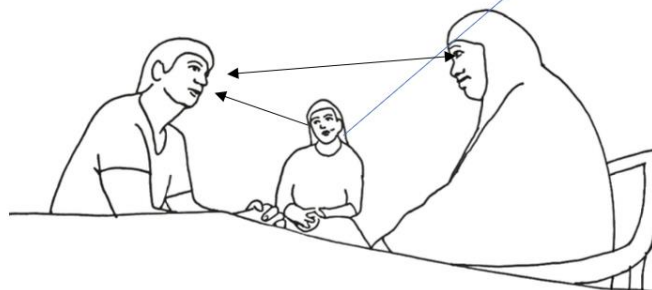
161 Lars: (0:05:19) Ja. Men det- jeg snakker om det bare fordi at jeg- sånn som jeg ser det nå så tror je::g tror jeg ikke du behøver å være noe redd ((nikker)) for det altså. (0:05:24) ((hever øyebrynene ved ‘jegg’)) ((holder hendene ut fremfor seg, bevegelse der venstre hånd henviser til ham selv, høyre mot pasient: ‘samhandling, samtale’. Tolken justerer sittestilling og ser ut i lufta / opp i taket))

Figur 4

Figur 5

162 Torill: (0:05:25) Bon je je t'en parle parce-que (.) d'après moi:: je pense que tu n'as pas besoin d'avoir peur de ça maintenant. (0:05:30) Vel jeg ((henviser med høyre hånd mot legen)) jeg snakker med deg om det fordi at (.) som je::g ser det tror jeg at du ikke behøver å være redd for det nå. ((slår hendene ut fra hverandre, ‘avvisende’ bevegelse ved ‘ikke’)) ((Legen ser ‘insisterende’ på pasienten hele tiden, pasienten gløtter på tolk i figur 4, tilbake på lege i figur 5)) ((Tolken ser framfor seg ut i lufta mens hun snakker; på legen ved overgangsrelevant sted))

Figur 6

Legens gestikulering når han sier «jeg snakker om det bare fordi at» i tur 161/figur 3 består av en henvisning med høyre hånd mot pasienten og venstre hånd mot seg selv, før han fortsetter med også å bruke det personlige pronomenet *du*: «tror jeg ikke du behøver å være noe redd for det altså». De personlige pronomenene *jeg* og *du* suppleres dermed med hans gestikulering mellom seg og pasienten, i et sammensatt uttrykk. Legens gestikulering er relasjonsskapende, idet den framhever kontakten og samhandlingen mellom lege og pasient, og ser ut til å være en nærhetsstrategi fra legens side. Når tolken gjengir dette, henviser hun med høyre hånd mot legen idet hun sier *jeg*, og legger samtidig til et eksplisitt *med deg*: «Vel jeg snakker med deg om det», men uten å ta med den relasjonsskapende gestikuleringen mellom de to. Dersom tolken skulle speilet legens gestikulering, kunne pasientens fokus i for stor grad blitt ført over på tolken.

Samtidig uthever legen ordet *jeg* gjennom å legge trykk på ordet når han sier «sånn som *jeg* ser det» kombinert med at han hever øyebrynene. Dette bidrar til et sammensatt uttrykk som markerer pronomenet *jeg*. Implisitt kan utsagnet forstås som at dette er *hans* mening (og muligens underforstått som et ikke ubestridelig faktum).

Tolkens gestikulering i figur 5 bidrar til å framheve legens markerte *jeg*: Hun gjengir pronomenet med samme uttrukne vokal som legen gjør den ene gangen han sier *jeg*, og supplerer dette med å holde begge hender framfor seg og slå dem lett ut fra hverandre. Hun benytter seg altså av et sammensatt uttrykk i sin tydeliggjøring. Slik blir pronomenet *jeg* ekstra markert også i tolkens gjengivelse, og implikaturen om at dette kun er legens personlige mening blir med, og framheves, fra norsk original til fransk gjengivelse.

Slik utgjør tolkens bruk av gestikuleringer i disse tilfellene en *koherensmekanisme*, der hun benytter seg av hva jeg velger å kalle *rekontekstualiserende sammensatte uttrykk*: Gjennom sine gestikuleringer tydeliggjør tolken hvilke ord i legens utsagn han la enfatisk trykk på da han kom med sin originalytring 6 sekunder tidligere. Legens ytring finner sted på tidslinja fra 0:05:19 til 0:05:24 i opptaket av samtalen, mens tolkens gjengivelse kommer i sekundene fra 0:05:25 til 0:05:30. Selv med så liten tidsforsinkelse ser vi altså at tolken foretar noen grep som sikrer koherensen mellom legens gester og blikk, som pasienten har betraktet, og den muntlige gjengivelsen til et språk pasienten forstår, som kommer sekunder senere.

Det er ellers verdt å merke seg deltakernes bruk av blikkretning i det gitte eksempelet. Legen insisterer på å ha øyekontakt med pasienten. To ganger forut for dette utdraget har han gått til det noe uvanlige skritt å rett og slett prikke pasienten på armen og peke på sine egne øyne for å få henne til å se på *ham* og ikke på tolken når de samtaler (disse situasjonene finnes presentert i Ohren Strand, 2023, kap. 6, utdrag 17). Pasienten blir mer oppmerksom på å ha øyekontakt med legen etter dette. Vi ser at hun gløtter på tolken i figur 4, men så tilbake på legen igjen i figur 5. Tolken Torill ser også ut til å benytte blikkretning som en bevisst strategi. Under sin gjengivelse i tur 162 ser hun hele tiden ut i luften framfor seg, også da pasienten ser på henne, og da hun avslutter turen, retter hun blikket mot legen (figur 6). Dette bidrar til at pasientens blikk ledes over mot legen, og fordeler samtidig turen til legen, som stoppet tur 161 i et *resonnement* som han fortsetter i tur 163.

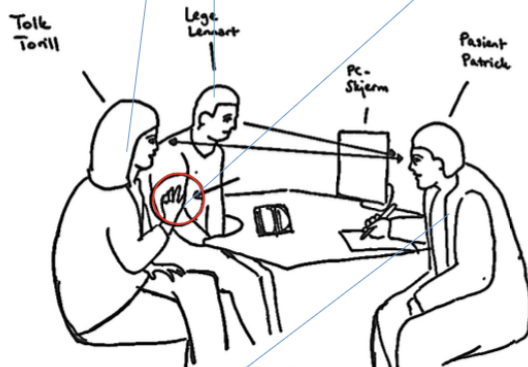
Denne strategien med bruk av blikkretning er også med på å legge rammene for den tolkemedierte samtalen som en egen virksomhetstype. Både legen og tolken demonstrerer i praksis gjennom bruken av blikkretning hvem som er primærdeltakerne i samtalen. Legen sørger for at pasienten forholder seg til ham. Han insisterer på blikkontakt med pasienten, og ser i liten grad gjennom samtaleforløpet på tolken. Likeledes leder tolken gjennom hele samtaleforløpet pasientens blikk over mot legen. Det er ikke slik å forstå at pasientens og tolkens blikk aldri møtes. Men tolken unngår å få for mye oppmerksomhet på sin person gjennom å flytte sitt eget blikk ned eller ut i lufta dersom pasientens blikk hviler lenge på henne. Slik unngår hun å bli oppfattet som en primær samtalepart under konsultasjonen.

Slik Wadensjö understreker gjennom sin beskrivelse av tolkens taler- og lytterskap, er tolken ikke en frittstående aktør i samtalen som handler fritt og på egne vegne, slik hun vil gjøre i andre samtaler der hun selv er primærpart. Et svært iøynefallende utslag av tolkens posisjon i samtalen ligger nettopp i hvordan hun stort sett reserverer pronomenet *jeg* til å referere til andre enn henne selv.

Referering til tolken

Likevel hender det at *jeg* i samtalen viser til tolken som fagperson, og at tolken dermed snakker på egne vegne. Dette ser vi et eksempel på i situasjonen under, fra en legekonsultasjon med fransktalende pasient og tolk. Spesielt for denne konsultasjonen er at pasienten Patrick verken har møtt legen Lennart eller tolken Torill tidligere, et moment som uttrykkes eksplisitt i starten av konsultasjonen:

1. Lennart:	Okei, Patrick. ((pasienten ser på Lennart)) Vi har ikke møtt hverandre før.
2. Torill:	On ne s'est jamais rencontré avant, Patrick. Vi har aldri møttes før, Patrick. ((henvender mot legen med høyre hånd, håndflaten vendt opp))

Figur 7

3. Patrick:	Oui. Ja.
4. Torill:	((henvendt til lege på norsk:)) Kanskje jeg skal informere litt om tolkens rolle først? ((legen nikker)) ((henvendt til pasienten:)) E:m. On ne s'est pas rencontré avant non plus. E:m. Vi ((peker på seg selv, så på pasienten)) har heller ikke møttes før.

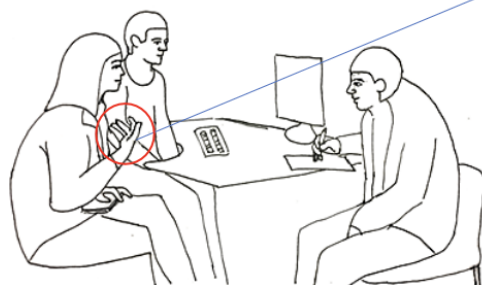

Figur 8

Figur 9

4. Torill:	Donc je veux juste Vous expliquer donc je suis interprète , et que mon rôle ici s'est juste pour faciliter e: la communication à cause de la langue , Så da vil jeg bare forklare for Dem altså jeg er tolk, ((peker med høyre hånd mot seg selv)) og at min rolle her det er bare for å muliggjøre e: kommunikasjonen på grunn av språket,
------------	--

Figur 10

Her gjengis de aller første sekundene av samtalen i konsultasjonen. Første tur består av legens konstatering: Han og pasienten møtes for første gang. Tolken henviser med høyre hånd mot legen da hun i tur 2 gjengir legens «vi har ikke møtt hverandre før», der *vi* inkluderer *jeg* (legen) og *du* (pasienten). Hun benytter altså et sammensatt uttrykk bestående av tale og gestikulering for å identifisere referenten til det deiktiske uttrykket *vi*.

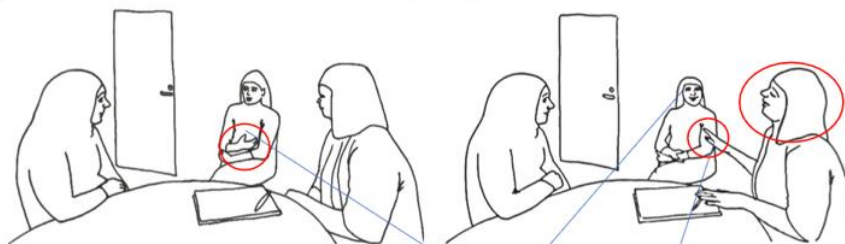
I tur 4 bryter imidlertid tolken inn og ber legen om å få «informere litt om tolkens rolle» før de går videre. Når hun så starter presentasjonen av sin rolle som tolk med at hun og pasient – *vi* – heller aldri har møttes tidligere, benytter hun igjen kombinasjonen tale og gestikulering. Hun gjør en håndbevegelse med høyre hånd mellom seg og pasienten, og tydeliggjør dermed hvem *vi* innbefatter i denne sammenheng (tur 4/figurer 8 og 9). Hun fortsetter med å si: «så da vil jeg bare forklare for Dem altså jeg er tolk», og nok en gang ledsages det muntlige deiktiske uttrykket *jeg* med at tolken henviser med hånden mot seg selv. Slik tydeliggjør hun at hun i dette tilfellet taler på egne vegne, mens hun i tur 2 talte på vegne av legen, illustrert gjennom en henvisning med hånden mot legen. Videre i presentasjonen av rollen (etter dette utdraget) forteller tolken at hun ikke er ansatt ved legekantoret som en del av det medisinske personellet, men innehar en nøytral posisjon i samtalen, og har taushetsplikt. Hun uttrykker ikke eksplisitt hvordan det personlige pronomenet *jeg* vil benyttes i samtalen, men tydeliggjør det implisitt og ved hjelp av gestikuleringer: Gjennom å peke på legen og gjengi hans utsagn «vi har ikke møttes før» anskueliggjør hun for pasienten allerede innledningsvis i konsultasjonen hvordan dette vil foregå i praksis.

Hvem er vi og de?

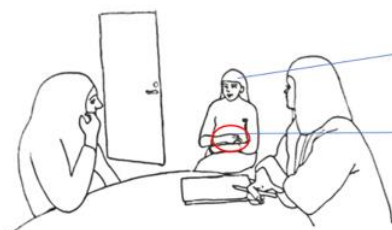
Under følger et annet eksempel der tolken eksplisitterer *hvem* som sier *hva* i samtalen. Den høygravide pasienten Perizat har nettopp ytret bekymring over at hun ikke får tolkebistand under undersøkelser på sykehuset, og legen trekker tolken inn som en fagperson som kan besvare dette. Dette setter tolken i en situasjon der hun både skal svare legen på egne vegne og gjengi det legen har sagt. Hun må dessuten også oversette for pasienten sitt eget svar:

228. Lene: ((henvender seg til/ser på tolken)) [jeg vet ikke] om tolken vet det om at det er sånn at man gjør noen avtale at man ring- kan ringe til en tolk ((Tatjana ser til siden og smiler litt lurt/'bektlem'?) eller er det helst ikke sånn det bør gjøres på tolketjenesten ,

229. Tatjana: ((ser framfor seg, trekker pusten litt inn, gjør en håndbevegelse mot legen)) Эм спрашивает переводчика да правильно ли так делать можно ли так делать звонить переводчику да , на прямую и договариваться или нужно звонить в службу переводов и делать через них
Em hun spør tolken sant om det er riktig å gjøre det sånn kan man gjøre sånn og ringe en tolk ja , direkte og gjøre avtale eller må man ringe tolketjenesten og ta det gjennom dem=
 ... e: så: (.) ((ser framfor seg, markert overgang mellom henvendelsen til de to adressatene, vender seg mot legen)) vi betjener ikke [navn på sykehus] så da vi kan ikke gi=
 230. Lene: =nei ((lener overkroppen og hodet bakover/til siden, høyre hånd i 'avvisende' bevegelse)) unnskyld ((ser på pasienten)) det gjør [de jo selvfølgelig ikke. nei. unnskyld det glemte jeg.]

Figur 15

231. Tatjana: ((ser på pasienten)) [Наша служба переводов не обслуживает [navn på sykehus] и врач говорит что "ой да извините я совсем забыла что вы не работаете для них".
 [Vår tolketjeneste] betjener ikke ((rister litt på hodet)) [navn på sykehus]-og ((peker raskt på legen)) **legen sier** at «oi, nei unnskyld jeg glemte helt at dere ikke jobber for dem».

Legen henvender seg direkte til tolken, gjennom å tiltale henne som *tolken* og gjennom sin kroppspositur som er vendt mot tolken, og hun spør i tur 228 om tolken vet om man kan ringe en tolk direkte. Tolkens mimikk i figur 12 antyder at hun finner henvendelsen litt utfordrende, og vi forstår av hennes tur videre hva utfordringen ligger i. Tolken viser nå med en håndbevegelse mot legen og gjengir for pasienten i tur 229 at «hun spør tolken om det er riktig å gjøre det sånn og ringe en tolk direkte og gjøre avtale eller må man ringe tolketjenesten og ta det gjennom dem». Deretter vender tolken seg mot legen og svarer at tolketjenesten som hun jobber for, ikke betjener sykehuset «så da kan vi ikke gi». Her avbrytes hun av legen som i tur 230 sier: «Nei, det gjør de jo selvfølgelig ikke det glemte jeg». Vi ser at legens utsagn er myntet på pasienten og ikke tolken, idet hun omtaler tolketjenesten som *de* og ikke *dere*. Tolken vender seg nå på ny mot pasienten og gjengir på russisk sitt eget svar «Vår tolketjeneste betjener ikke [navn på sykehus]», samtidig som hun peker lett mot legen og sier «og legen sier at 'oi, nei, unnskyld jeg glemte helt at dere ikke jobber for dem'».

Tolken benytter sammensatte uttrykk med håndbevegelser mot legen når hun eksplisiterer hvem som sier hva. Legen benytter et sammensatt uttrykk når hun utbryter «det gjør de jo ikke» og samtidig gjør en 'avfeidende' bevegelse med hånden, en viftebevegelse bort fra egen kropp og ut i rommet. Legens «*det gjør de jo ikke*» følger umiddelbart etter, og avbryter endog tolkens forklaring. I en enspråklig samtale ville den umiddelbare

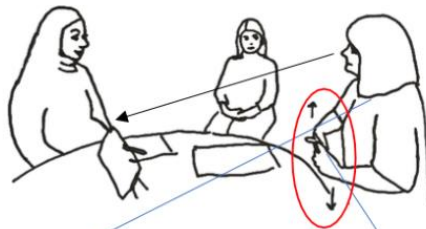
sekvensialiteten bidratt til å forstå hva *det* refererer til. I tolkens gjengivelse utdyper hun *dets* referanse: «at dere ikke jobber for dem».

Tolkens utfordring består i at hun både må svare på egne vegne: «*vår* tolketjeneste» og samtidig skal gjengi en annens stemme, noe hun løser ved å presisere at «legen sier at» - før hun så går tilbake til sin hovedstrategi med å forbeholde det personlige pronomenet 'jeg' til andre enn seg selv. Persondeiksis er en utfordring som tolken vurderer ulikt fra situasjon til situasjon. Iblant gjengis det personlige pronomenet slik det blir uttrykt, mens det andre ganger eksplisiteres hvem pronomenet refererer til.

Hvor er her og der?

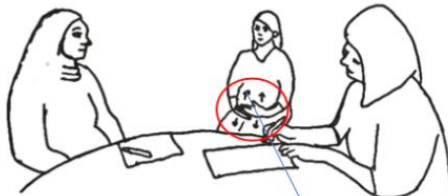
I eksemplene som presenteres under, skal vi ta for oss en annen side ved deiksis, som både handler om person, men også om posisjonering. De synliggjør hvor viktig tolkens persepsjon er for samhandlingen (figurene 16-21). Utfordringene til stedsdeiktiske og det jeg velger å kalle retningsdeiktiske uttrykk følger av persondeiksisens relative natur. Referenten til de personlige pronomenene *jeg* og *du* avhenger av hvem det er som snakker. Den fysiske plasseringen til den talende er dermed bestemmende for hvilke steder og områder *her* og *der* refererer til, og hvilke posisjoner retningsangivelser som *hit*, eller *lenger opp*, *nederst*, osv. innebærer. Dessuten, slik vi så i eksempel 1, vil talers – og mottakers – fysiske plassering ha betydning ved implisitte henvisninger, eksempelvis til en benk som ikke omtales eksplisitt. Dette forholdet er også med på å understreke hvor viktig den visuelle tilgangen til situasjonen er for tolken.

Under følger et eksempel på den subjektive persepsjonen av område på kroppen som determinativet *her* refererer til. Eksemplet er hentet fra samme legekonsultasjon som vist i figurene 1 og 2, der pasienten er en høygravid kvinne. Her går vi inn 5 minutter og 33 sekunder ut i samtalen, der legen spør pasienten i tur 86 om hun kjenner «noe nedpress, noe trykk nedover»:

Figur 16

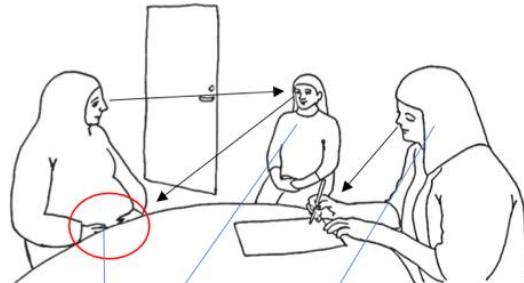
86. Lene: Enn ((ser på pasientens mage)) kjenner du på noe mer sånn nedpress ((holder hendene opp foran magen)) da litt sånn trykk nedover. ((håndbevegelse fra midt på magen og nedover.))

Figur 17

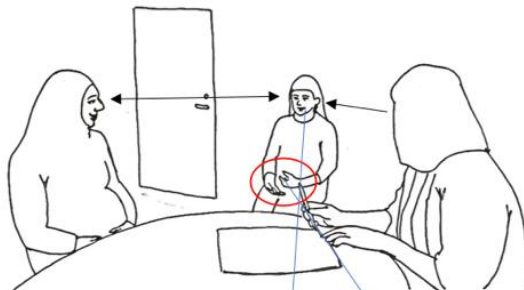
87. Tatjana: Чувствуете что уже вниз немножко спускается что давит больше внизу живота?
Føler De at det allerede presser litt nedover ((holder hendene foran magen, beveger dem nedover, ser på Perizat)) at det trykker litt nedover i magen?

Legen illustrerer ‘nedpresset’ ved en gestikulering i tur 86/figur 16, hvor hun holder hendene framfor seg og beveger hendene nedover sin egen mage. Samtidig ser hun på pasientens gravide mage – det er jo pasientens eventuelle nedpress det handler om. Referansen for det deiktiske uttrykket *nedover* tydeliggjøres altså gjennom et sammensatt uttrykk bestående både av tale, gester og blick. Under ser vi hva pasienten svarer i tur 88:

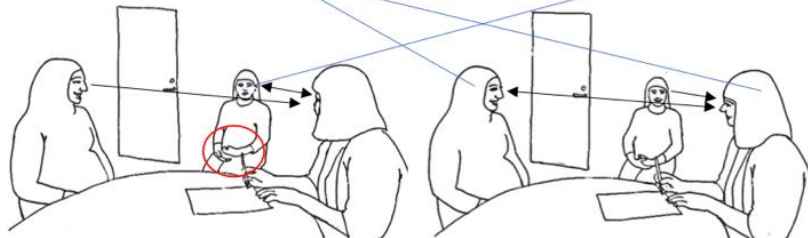
Figur 18

88. Perizat: Вот тут тут я боли чувствую @@@ иногда.
 Sånn her her ((tar seg nederst på magen, ser på tolken.)) føler jeg smerter @@@ av og til.
 ((Tolken ser på Perizats mage. Lene ser ned på helsekortet.))

Figur 19

89. Tatjana: Ja føler litt vondt av og til nede: helt nederst. ((holder hendene nederst mot magen, beveger venstre hånd litt frem og tilbake. Ser først på Perizat som smiler mot henne, så på legen, nikker. Nå retter også Perizat og Lene blikket mot hverandre og smiler mot hverandre.))

Figur 20

Figur 21

I tur 88 holder pasienten hendene om magen sin helt nede ved pelvis og sier at hun «føler (...) smerter @@@ av og til», «Sånn her her». Tolken ser på pasientens mage. Legen er samtidig opptatt med å fylle ut helsekortet, og ser ned. Pasienten møter tolkens blick idet hun viser hvor hun føler smerte, og tolken holder også pasientens blick mens hun foretar en gestikulering som på noe vis gjengir, men også til en viss grad *rekontekstualiserer* pasientens anvisning på egen kropp: Hun holder sine hender litt ut fra sin egen mage, og beveger venstre hånd litt fram og tilbake idet hun i tur 89 gjengir pasientens beskrivelse med «ja føler litt vondt av og til nede: helt nederst». Tolken foretar dermed en muntlig tydeliggjøring, en spesifisering, av hva det deiktiske uttrykket *nede* refererer til ved å legge til *helt nederst*. Slik henter tolken informasjon fra flere av pasientens benyttete semiotiske ressurser i hennes sammensatte uttrykk bestående av ‘nede+gestikulert angivelse av område på kroppen’, og framhever den gestikulerte angivelsen av sted både i sin muntlige og gestikulerte gjengivelse. Hun spesifiserer altså referansen til det deiktiske *her*.

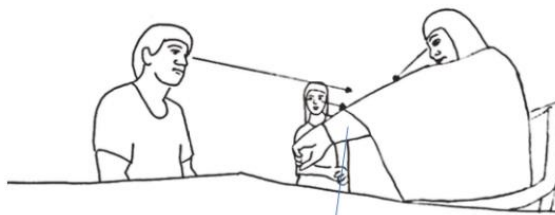
Etter at tolken har mottatt en 'anerkjennende' respons fra pasienten, som ser smilende på hennes gestikulering, ser tolken på legen. Legen møter tolkens blikk under tolkens gjengivelse, og ser deretter på pasienten og møter hennes blikk. Legen og pasienten markerer gjensidighet gjennom å smile mot hverandre. Legen avslutter den tematiske episoden med å si: «mm. (.) så d:et er vel sånn det skal være og» i tur 90.

Eksemplet bidrar til å illustrere Goodwins teorier om *kroppsliggjorte rammeverk for deltakelse (embodied participation frameworks)*, hvor meningsskaping handler om en interaksjon mellom flere aktører, og der samhandlingsrammene er «constructed through the collaborative actions of multiple parties, and structure in the environment» (Goodwin, 2007, s. 195).

Vi har sett at artefakter kan trekkes inn som 'aktører' i meningsskapingen. Imidlertid er også pasientens mage her å oppfatte som en «structure in the environment» – et felles fokuspunkt som bidrar i aktørenes meningsskaping.

Med kroppen som referanse

Under følger ytterligere et eksempel der pasientens anvisning av *her* spesifiseres/utvides i tolkens gjengivelse. Dette er fra en lengre sekvens fra en annen konsultasjon, der legen Lars foretar en fysisk undersøkelse av pasienten Paulines arm, og der pasientens kombinerte muntlige og gestikulerte uttrykk *her* får en muntlig utvidelse i tolkens gjengivelse. Under konsultasjonen sitter legen og pasienten rett overfor hverandre ytterst ved hjørnet av legens pult. Tolken Torill sitter ganske langt tilbaketrukket fra pulten, rett innenfor døra inn til legekontoret. Hun er mer tilbaketrukket fra den kommunikative radiusen som Wadensjö (2001) beskriver – en trekantformasjon hvor alle tre deltakerne har god tilgang til hverandres blikk og gester – enn hva vi ser i de andre eksemplene.

Figur 22

12	Pauline:	Mais ce qui me <dérange c'est que> c'est ma main là.
Men det som <plager meg det er at> det er denne hånden min. ((holder opp venstre arm, vrir litt på håndleddet))
13	Torill:	<Men det som plager meg nå er armen min , >
14	Lars:	Okei.

Pasienten holder altså opp hele venstre arm, vrir litt på håndleddet og sier at det som plager henne nå, er «denne hånden min». Tolken gjengir det imidlertid som «armen min».

Det går samtidig fram av utdraget at aktørenes blikk er rettet mot armen, ikke mot håndleddet. Både pasienten selv, tolken og legen ser nedover pasientens arm idet hun sier «hånden min». Dette viser som Kendon har beskrevet at samhandlingen baserer seg på aktørenes *synlige kroppslige handlinger* som en helhet. Aktørenes felles blikkretning bistår i å gi mening til pasientens utsagn i dette utdraget, og aktørene skaper slik mening i fellesskap gjennom en felles orientering mot et punkt i omgivelsene. Som Kendon sier det: «it is through the orientation of the body and, especially, through the orientation of the eyes, that information is provided about the direction and nature of a person's attention» (Kendon, 2004, s. 1).

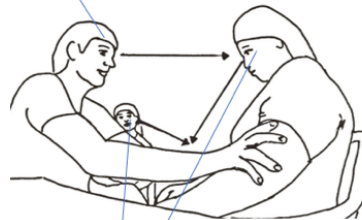
Neste eksempel viser hvordan det blir utfordrende for tolken dersom hun mangler tilstrekkelig tilgang til deltakernes kroppslige handlinger. Her har tolken åpenbart problemer

med å forstå hva «den veien» refererer til. Legen prøver å få pasienten til å presse armene mot seg:

365. Lars: Litt vondt der ja? mm. ((berører pasientens arm)) ja. o:kei. ((tar ned pasientens arm)) E:: så ((holder opp hendene og peker med tommeltottene mot seg)) press armene den veien. ((presser sine hender mot pasientens armer (3) ((Tolken ser på legen for avklaring; han ser ut til å dytte pasientens armer bakover, mens han sier 'den veien'. Tolken nøler))

Figur 23

Figur 24

366 Pauline: À quel-
Til hvilken-
367 Lars: Mot mine armer.
368 Torill: Ah! Eh pousse les bras vers mes
mains.
Ah! Eh press armene mot mine hender.
((Pasienten dytter imot))

Figur 25

Legen beveger begge hendene mot sin egen kropp i tur 365/figur 25, og instruerer pasienten ved hjelp av ytringen «press armene den veien». Derpå legger han sine hender mot pasientens armer og presser imot. For tolken blir dette en kompleks situasjon, hvor tolken ikke *kroppslig erfarer* hva som skjer, slik pasienten gjør. Med grunnlag i Goodwins *embodied action* (*kroppslig uttrykt handling*), anskueliggjør dette hvordan tolkens posisjon som aktør i samtalen samtidig ikke betyr at hun har posisjon som *part* i samtalen. Visse momenter ved denne kroppsliggjorte samhandlingen har hun ikke selv direkte tilgang til. Tolken nøler dermed litt med sin gjengivelse, og pasienten kommer i tur 366 med et spørsmål om hvilken retning som menes. Legen presiserer i tur 367 at han mener *mot* sine armer, noe tolken reagerer på med en 'åpenbaringsinterjeksjon' da hun i tur 368 gjengir ytringen med «Ah. Eh press armene *mot* mine hender».

Konklusjon

Under tolkemedierte samtaler tar aktørene i bruk ulike sett av ressurser som bidrar som meningsbærende elementer i samhandlingen. Analysen har vist hvordan tolken ofte spesifiserer referansen når hun gjengir dette samspillet mellom kroppslige dimensjoner og den verbale kommunikasjonen. Mening trekkes ut i krysningpunktet mellom kropp, artefakter og tale, i et samspill mellom ytring, peking, blick og artefakter. Artikkelen har dessuten løftet fram sammensatte uttrykk som et nyttig analyseverktøy.

Studiens deskriptive tilnærming til samspillet i tolkede samtaler tydeliggjør at tolkens valg og muligheter ikke kan forstås som beroende på tolken alene. Tolkning er en særegen

virksomhetstype; en flerpartssamtale med en egen kompleksitet, og artikkelens bidrag er å vise hvordan koherensarbeid er en del av tolkens koordinering. Studiens funn bidrar dessuten til å understreke Wadensjøs perspektiver på tolkens taler- og lytterskap som en særegen posisjon i tolket samhandling.

Det er behov for ytterligere empiriske studier med opptak fra autentiske samtaler som undersøker prosesser på mikronivået i samhandlingen, og som studerer flere sider ved det multimodale uttrykket.

Litteraturliste

- Bakhtin, M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays* (M. Holquist & C. Emerson, Overs.). University of Texas Press. (Opprinnelig utgitt 1975)
- Bakhtin, M. (1986). *Speech genres and other late essays* (V. W. McGee, Overs.; M. Holquist & C. Emerson, Red.). University of Texas Press. (Opprinnelig utgitt 1979)
- Bakhtin, M. (2003). *Latter og dialog: Utvalgte skrifter* (A. J. Mørch, Overs.). Cappelen akademisk forlag. (Opprinnelig utgitt 1929-1963-1968)
- De Beaugrande, R. & Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics*. Longman.
- Du Bois, J. (2014). Towards a dialogic syntax. *Cognitive Linguistics*, 25(3), 359-410. <https://doi.org/10.1515/cog-2014-0024>
- Enfield, N. J. (2009). *The anatomy of meaning: Speech, gesture, and composite utterances* (Bd. 8). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511576737>
- Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. University of Pennsylvania Press.
- Goodwin, C. (2000). Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of pragmatics*, 32(10), 1489-1522. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00096-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00096-X)
- Goodwin, C. (2006). Professional vision. I P. Cobley (Red.), *Communication theories, Vol. 3* (s. 226-261). Routledge.
- Goodwin, C. (2007). Environmentally coupled gestures. I S. D. Duncan, J. Cassell, E. T. Levy & D. McNeill (Red.), *Gesture and the dynamic dimension of language: Essays in honor of David McNeill* (s. 195-212). John Benjamins.
- Goodwin, C. (2013). The co-operative, transformative organization of human action and knowledge. *Journal of Pragmatics*, 46(1), 8-23. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.09.003>
- Goodwin, C. (2018). *Co-operative action*. Cambridge University Press.
- Halliday, M. A. K. & Hasan R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. I G. H. Lerner (Red.), *Conversation analysis: Studies from the first generation* (s. 13-31). John Benjamins.
- Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge University Press.
- Korolija, N. (1998). *Episodes in talk: Constructing coherence in multiparty conversation* [Doktorgradsavhandling]. Linköpings universitet.
- Linell, P. (2009). *Rethinking language, mind, and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense-making*. Information Age Publishing.
- Linell, P. (2011). *Språkande: Samtal, språk och grammatik*. Linköpings universitet.
- Ohren Strand, S. (2023). *Samarbeidet om å etablere koherens: En studie av den interaksjonelle dynamikken mellom lege, pasient og tolk under tolkede samtaler* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Postholm, M.B. (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget.

- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. (1974). A Simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50(4), 696-735.
<https://doi.org/10.2307/412243>
- Schegloff, E. (1992). In another context. I A. Duranti & C. Goodwin (Red.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon* (s. 193-227). Cambridge University Press.
- Skaaden, H. (2013). *Den topartiske tolken: Lærebok i tolking*. Universitetsforlaget.
- Wadensjö, C. (1992). *Interpreting as interaction: On dialogue-interpreting in immigration hearings and medical encounters* [Doktorgradsavhandling]. Linköpings universitet.
- Wadensjö, C. (1998). *Kontakt genom tolk*. Dialogos.
- Wadensjö, C. (2001). Interpreting in crises. I I. Mason (Red.), *Triadic exchanges: Studies in dialogue interpreting* (s. 71-87). St Jerome.
- Wadensjö, C. (2009). "Även du var där, herr översättare!" En tv-intervju med Gorbatsjov. I J. Cromdahl, A. Sparrman, A. C. Evaldson & V. Adelswärd (Red.), *Den väsentliga vardagen: Några diskursanalytiska perspektiv på tal, text og bild* (s. 272-288). Carlssons förlag.
- Wadensjö, C. (2017). Dialogue interpreting and the distribution of responsibility. *HERMES*, 8(14), 111-129. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v8i14.25098>

Vedlegg

Transkripsjonsnøkkel

(basert på Gail Jeffersons «Glossary of transcript symbols» (Jefferson, 2004; Sacks et al., 1974))

Kursiv Oversettelse fra russisk/fransk gjengis i *kursiv*.

,	fortsettende intonasjon (vanligvis stigende tone) (mellomrom foran komma)
.	avslutningsintonasjon
?	spørrende/stigende intonasjon (også midt i setninger)
-	plutselig avbrutt tale innad i ord
=	ny tur uten pause
[venstreklamme angir overlappende tale (dessuten har jeg trukket en strek mellom
[ord som overlapper)
]	høyreklamme angir hvor overlappingen opphører
]	
e:	kolon etter vokal = lang vokal (jo flere koloner, dess lengre)
(.)	mikropause
(1)	tall i parentes = antall sekunders pause
((kremt))	ord i dobbelparentes = informasjon om gester, mimikk, kroppspositur og blikkretning
<u>understreking</u>	emfatisk uttale, understrekingen plasseres på den vokal eller stavelse som aksentueres
°ord°	lavt stemmevolum, hvissing
(xx)	uhørbart ord
@ @ @ @	latter
«ord»	«siterende» tale
>ord<	høyt tempo
<ord>	lavt tempo